

חופש הביטוי

פגיעה בחופש הביטוי בעת מבצע "צוק איתן"

בעתות משבר, מלחמה וחירום גוברת הנטייה להשתיק מחלוקות וביקורת. הרוחות מתלהטות, וגובר חוסר הסובלנות כלפי ביטויים החורגים מהקונצנזוס, ובמיוחד כאלה הנתפסים כ"לא פטריוטיים" או כמבטאים חוסר נאמנות למדינה או חוסר הזדהות איתה. בקיץ 2014, מתחילת ההסלמה בראשית חודש יולי ועוד יותר בעת מבצע "צוק איתן", באה נטייה זו לידי ביטוי באופנים אלימים ומאיימים במיוחד. רבים התריעו כי הפגיעה בחופש הביטוי עולה לכדי סכנה לדמוקרטיה הישראלית.¹

התופעות שבהן נתקלנו בשנה האחרונה מעוררות שאלות כבדות משקל הקשורות לגבולות חופש הביטוי, בפרט בעידן האינטרנט והרשתות החברתיות, וליחסי רוב ומיעוט. שאלות אלה נוגעות בין היתר לקו הגבול בין חופש הביטוי להסתה; לטשטוש הגבולות בין הזירה הפרטית והציבורית ובין חיי העבודה לחיים הפרטיים; ל"אכיפה אזרחית" ברשתות החברתיות ועוד. סוגיות אלה ראויות לניתוח מעמיק, החורג ממסגרת דוח זה. כאן רק נסקור בקצרה כמה מאופני הפגיעה בחופש הביטוי, שחלקם גם השתלבו זה בזה והזינו זה את זה.

אווירה ציבורית של חוסר סובלנות, רדיפה והסתה: מאז חטיפתם ורציחתם של שלושת הנערים הישראלים גיל-עד שער, איל יפרח ונפתלי פרנקל והנער מוחמד אבו ח'דיר משועפט, וביתר שאת מאז החלה הלחימה בעזה, הפכו הרשתות החברתיות לפלטפורמת מאבק רווי התלהמות בין ימין לשמאל ובין יהודים לערבים. התבטאויות שנתפסו כקשות ומקוממות הובילו עד מהרה לניסיונות של "סתימת פיות". קבוצות שונות ברשת שמו להן למטרה לעקוב אחר ההתבטאויות ברשתות החברתיות ולדווח על ביטויים "שמאלניים"; חלק מדפי הקבוצות הוסרו מפייסבוק בעקבות תלונות של גולשים, אך חלקם נותרו פעילים או נפתחו מחדש.² זעם הופנה גם כלפי אמנים ואנשי תקשורת שהתבטאו נגד פעילות צה"ל והמדינה במהלך הלחימה, ואף נגד כאלה שלא הביעו דעה בנושא בפומבי אולם נתפסים כשמאלנים. גילה אלמגור, אורנה בנאי, גדעון לוי, אמנון אברמוביץ, רונה קינן ואחרים זכו להשמצות ולקללות ברשתות החברתיות וברחוב, וחלקם אף לאיומים ברצח.³

את האווירה הציבורית של חוסר הסובלנות ליבו התבטאויות של נבחרים ציבור, ששידרו מסר פסול ומרתיע, שלפיו השתתפות באירועי מחאה בנושא הלחימה בעזה היא לא לגיטימית ואף עלולה להיות מסוכנת.⁴ כך, השר לביטחון פנים יצחק אהרונוביץ', שמתוקף תפקידו אמור להבטיח את זכותם של אזרחי ישראל להפגין ולהגן על חופש הביטוי שלהם, צוטט בתקשורת כמי שפועל למניעת ההפגנות נגד הלחימה;⁵ וראשי עיריות חיפה ולוד – שתיהן ערים מעורבות עם

¹ ראו למשל: יוחנן פלסנר, [אזעקת אמת לדמוקרטיה הישראלית](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, 27.7.2014; משה נגבי, [מבצע חזק, דמוקרטיה חלשה](#), הארץ, 27.7.2014; איתמר ב"ז, [הסלמה](#), העין השביעית, 4.8.2014; יוסי סוכרי, [לפני שהדמוקרטיה תוותר עלינו](#), הארץ, 7.8.2014; עפרה אידלמן, [שקט, נלחמים || צוק איתן](#) סימן שיא חדש בהשתקת הביקורת על המלחמה, הארץ, 8.8.2014.

² עודד ירון, [קבוצות הפייסבוק ששמות את "עוכרי ישראל" על הכוונת](#), הארץ, 26.7.2014; עודד ירון, [פייסבוק הסירה שתי קבוצות ימין שפעלו לפיטורי מתנגדי צוק איתן](#), הארץ, 29.7.2014.

³ ראו למשל: [גדעון לוי מגיב לסערה: "לא מתחרט לרגע על דבריי"](#), mako-החדשות2, 17.7.2014; [אורנה בנאי מגיבה: "לא הובנתי כראוי"](#), וואלה, 22.7.2014; דנה ויס, [גילה אלמגור לא מתנצלת: "עושים לי ליניץ"](#), mako-החדשות2, 26.7.2014; דוד ורטהיים, [המפגינים לאמנון אברמוביץ', נכה ומחזיק בצל"ש הרמטכ"ל: "בוגד, מחבל"](#), וואלה, 30.7.2014; אלי אשכנזי וכן שלו, [רונה קינן ביטלה הופעתה הערב בחיפה בעקבות אימים על חייה](#), הארץ, 31.7.2014; נתי טוקר, [דורנר דחתה תלונות נגד גדעון לוי: "חופש הביטוי נועד להגן על דעות חריגות"](#), הארץ, 19.8.2014.

⁴ להרחבה ראו פניית האגודה לזכויות האזרח ליועץ המשפטי לממשלה, 24.7.2014, <http://www.acri.org.il/he/32231>.

⁵ ["אם נצטרך - נכבוש את רצועת עזה"](#), רשת ב', 19.7.2014.

אוכלוסיה ערבית משמעותית – ניסו למנוע הפגנות בעריהם נגד הלחימה.⁶ נוסף על כך, שר החוץ ליברמן ושר התקשורת ארדן ביקשו להפסיק את שידורי ערוץ אלג'זירה בישראל.⁷

אלימות נגד מפגינים: לנוכח ההסתה ואי הסובלנות בשיח הציבורי, אולי לא מפתיעה התופעה המדאיגה שנצפתה בקיץ האחרון, והיא תקיפתם של מפגינים שמחו נגד המלחמה על ידי קבוצות מאורגנות של לאומנים. כך, במספר הפגנות שהתקיימו בתל אביב ובחיפה, פעילי ימין קיללו פעילי שמאל ואיימו עליהם, קרעו שלטים, זרקו ביצים, אבנים ובקבוקים, ואף תקפו והיכו.⁸ בהקשר זה ראוי להזכיר כי כחלק מחובתה של המשטרה לשמור על חופש הביטוי, מתפקדה להגן על שלומם של מפגינים. כוחות המשטרה אמנם חצו בין הפגנות השמאל לאלה של הימין, אך לא הצליחו להגן על המפגינים לאחר שהפגנות פוזרו.

מעצר מפגינים והגשת כתבי אישום: יחסה של המשטרה אל הפגנות נגד הלחימה שנערכו ברחבי הארץ בתקופה סוערת זו היה דו-ערכי. מחד גיסא, נראה שהמשטרה נקטה במדיניות מכוונת של צמצום החיכוך האלים עם מפגינים; מאידך גיסא ביצעה המשטרה מעצרים המוניים – בתוך כחודש נעצרו כ-1,500 מפגינים, חלקם קטינים. כמעט כל העצורים היו ערבים, שנעצרו בעקבות הפגנות שהתקיימו ביישובים ערביים. נגד כ-350 מהם הוגשו כתבי אישום בעבירות של הפרת הסדר הציבורי, התקהלות אסורה, התפרעות במקום ציבורי ועבירות אלימות כלפי גוף ורכוש.⁹ על פי ארגון עדאלה, שייצג חלק מהמפגינים העצורים, הפגנות רבות פוזרו ללא עילה כלשהי ובניגוד לחוק, והמשטרה ביצעה מעצרי מנע ומעצרים בלתי חוקיים, גם של קטינים.¹⁰

בהקשר זה ראוי לציין, כי בשנים האחרונות אנו עדים לשטף של כתבי אישום נגד מפגינים, הנשענים על אדנים רעועים ולא פעם אף מופרכים. תופעה זו משתקפת בין היתר בריבוי פסקי הדין המזכים, במחיקה של כתבי אישום לפי המלצת בית המשפט, ובביקורת הגוברת שמוותחים בתי המשפט על רשויות אכיפת החוק. בשנתיים וחצי האחרונות זוכו 54 מפגינים ומפגינים ובוטלו 40 כתבי אישום, וזאת רק בתיקים שעלה בידי האגודה לזכויות האזרח לאתר.¹¹ במקרים רבים, החלטה חפוזה וחסרת בסיס חוקי של שוטרים להכריז על ההפגנה כעל "התקהלות בלתי חוקית" מובילה להסלמה מיותרת ול"עבירות" נוספות, ובסופו של דבר גם להחלטה חפוזה וחסרת בסיס להגיש כתבי אישום. לנוכח ריבוי כתבי האישום המיותרים תוקן השנה החוק ביזמת משרד המשפטים, ונקבע כי הסמכות להגיש כתב אישום בעבירות שקשורות להפגנות תועבר מהתביעה המשטרית לפרקליטות.¹²

⁶ הודעה בדף הפייסבוק של ראש עיריית חיפה יונה יהב, 18.7.2014, <http://on.fb.me/1FchEh1>; **ראש עיריית חיפה למשטרה: למנוע את הפגנות הערבים בעיר**, רשת ב', 18.7.2014; **מפגן אחדות ביישוב מועצת העיר לוד**, הודעה באתר עיריית לוד, 6.8.2014.

⁷ אופיר דור, **ארדן מתחרה בליברמן: מורה להוריד את ערוץ אל ג'זירה מהאוויר**, כלכליסט, 22.7.2014.
⁸ ראו למשל: ירדן סקופ, **פעילי ימין הכו פעילי שמאל בהפגנה בת"א**, הארץ, 12.7.2014; איתי עמיקם, **אלימות נגד מפגיני שמאל בתל אביב: "הרחובות נשטפים בפחד ואימה"**, mako-החדשות, 13.7.2014; ג'קי חורי, צפריר רינת ורועי צ'יקי ארד, **מאות פעילי ימין תקפו מפגיני שמאל בחיפה; עימותים גם בתל אביב**, הארץ, 19.7.2014; עדי בן חור, **אחד הבריונים רצה לתקוף גם אותי. נראיתי שמאלני מדי**, אתר מידה, 27.7.2014; יעל מרום, **שוב: פעילי שמאל הותקפו בסיום ההפגנה נגד המלחמה**, אתר שיחה מקומית, 27.7.2014.

⁹ יניב קובוביץ וניר חסון, **ככה עוצרים מחאה || 1,500 מפגינים נעצרו בתוך חודש. איך זה שכמעט כולם ערבים?**, הארץ, 15.8.2014. לעניין היחס למפגינים הערבים ראו גם להלן, בפרק על זכויות המיעוט הערבי.
¹⁰ חסן שעלאן ואחיה ראב"ד, **המלחמה במהומות: נעצר פעיל ערבי בולט**, ynet, 7.7.2014; **גל המעצרים הנרחב ביותר מאז אוקטובר 2000**, הודעה באתר עדאלה, 8.7.2014; הגר שיזף, **מאות עצורים בשל הפגנות עשורת מהם קטינים ופעילים פוליטיים**, אתר שיחה מקומית, 18.7.2014; **עדאלה: המשטרה נקטה בפעולות בלתי חוקיות נגד מפגינים**, אתר עדאלה, 17.9.2014.

¹¹ ראו למשל: אילן ליאור, **ינישטיין הורה לבטל כתבי האישום נגד דפני ליף ותשעה פעילים חברתיים נוספים**, הארץ, 1.4.2014; ידידיה בן אור, **בוטל האישום נגד צעיר שמחה על שחרור מחבלים**, ערוץ 7, 17.8.2014. לרשימת הזיכויים והביטולים והפניות לפסקי דין ראו פניית האגודה לזכויות האזרח ליועץ המשפטי לממשלה, 29.6.2014, ותשובה מלשכת היועץ המשפטי, 19.10.2014, <http://www.acri.org.il/he/31839>.
¹² **חוק סדר הדין הפלילי (תיקון מס' 62 – הוראת שעה) (תיקון מס' 2)**, התשע"ה-2014.

"משטור" השיח ברשת: תופעה שהחלה עוד לפני ההסלמה בקיץ וצברה תאוצה במהלכה היא זימון לחקירה של אזרחים בעקבות התבטאויות ברשתות חברתיות.¹³ כך למשל, בפברואר 2014 זומן לחקירה צלם תושב ירושלים המזרחית, לאחר שפרסם סטטוס בפייסבוק ובו כינה את ראש עיריית ירושלים "ראש עיריית הכיבוש".¹⁴ באפריל נחקר ונשלח למעצר בית אזרח ערבי תושב לוד, שפרסם בפייסבוק פוסט נגד גיוס לצבא של ערבים נוצרים.¹⁵ בתחילת יולי נחקרו תושב באר שבע ותושב ראשון לציון, פעילי ימין, בשל טקסטים נגד ערבים שהפיצו ברשת,¹⁶ וסטודנט ערבי נחקר ושוחרר למעצר בית לאחר שפרסם בפייסבוק הזמנה לעצרת מחאה בכפר לקיה שבנגב.¹⁷ בעת מבצע "צוק איתן" נעצר משורר יהודי מבאר שבע לאחר שפרסם סטטוסים חריפים ובוטים שבהם קרא לחיילי צה"ל הלוחמים בעזה להפנות את נשקם נגד שרי הממשלה ובעלי ההון;¹⁸ ערבי תושב יפו נחקר בחשד להסתה בפייסבוק;¹⁹ פלסטיני נעצר לאחר שפרסם בפייסבוק קריאות נגד ישראל ונגד יהודים;²⁰ וכתב אישום הוגש נגד פלסטיני תושב הגדה המערבית שפרסם סטטוס בגנותו של מח"ט גולני.²¹ הגם שהיו יהודים שזומנו לחקירה בעקבות התבטאויות ברשת, ברוב המקרים היו הנחקרים ערבים.

אמנם ישנם מקרים שבהם עולות ההתבטאויות בפייסבוק לכדי הסתה אסורה, בעיקר כשמדובר בדפים ייעודיים שמטרתם המוצהרת היא גזענית, ושמשמשים במה לביטויי שנאה וכלי לארגון פעולות אלימות.²² אין פסול בחקירת מקרים אלה, המעלים חשד לפלילים. אולם ברוב המקרים שצוינו לעיל – שעניינם ביטויי ביקורת או מחאה – לא היה כל היבט פלילי בהתבטאות, ולכן לא הייתה למשטרה כל עילה לזמן את האדם לחקירה ובוודאי לא לעכבו או לעצרו. **עצם הזימון לחקירה, גם אם אינה מובילה בסופו של דבר לכתב אישום, יש בו כדי ליצור אפקט מצנן קשה על חופש הביטוי**, בפרט כאשר הכלי של זימון לחקירה בעקבות התבטאויות קשות מופעל הרבה יותר כלפי ערבים וכלפי מי שמבטא דעות החורגות מהקונצנזוס. יש גם לזכור שהשיח ברשתות החברתיות הוא לא פורמלי, ודברים נכתבים לעתים כלאחר יד, או לחלופין – בלהט הרגע ומתוך סערת רגשות, במיוחד בתקופות מתוחות. וכך כתב שופט בית משפט השלום בתל אביב איתי הרמלין: "מדובר בתקופה של מתח ביטחוני וחברתי שמשלבת את היצרים וגורמת לאנשים להתבטא לעתים בתוקפנות ותוך פגיעה ברגשות הזולת. עדיין, במדינה דמוקרטית המקדשת את חופש הביטוי, אין מקום למעצרים של אנשים בשל התבטאויות בלבד, כל עוד לא מדובר בשידול לביצוע עברה או בקריאה מובהקת לפגוע באחר".²³

"משטור" השיח ברשת בעת הלחימה התבצע גם על ידי אזרחים פרטיים ועל ידי מעסיקים ש"לקחו אחריות" על התבטאויות של עובדיהם ונקטו נגדם סנקציות בשל כך. מכיוון שתופעה זו נגעה כמעט אך ורק לעובדים ערבים, נרחיב על כך להלן, בפרק העוסק בזכויות המיעוט הערבי. כאן נציין רק תופעה חמורה לא פחות, והיא שחברות גדולות וידועות החלו לאמץ נהלי עבודה האוסרים על עובדיהן להתבטא או להביע עמדה ברשתות החברתיות בהקשר למצב הפוליטי

¹³ נוסף על הדוגמאות שלהלן, ראו: עדי סמריאס, [סטטוסים מסוכנים](#), אתר המקום הכי חם בגיהנום, 12.8.2014.

¹⁴ ניר חסון, [צלם זומן לחקירה בגלל שכינה את ניר ברקת "ראש עיריית הכיבוש" בפייסבוק](#), הארץ, 20.2.2014.

¹⁵ [5 ימי מעצר בגלל פוסט בפייסבוק](#), הודעה באתר עדאלה, 29.4.2014.

¹⁶ [שני פעילי ימין נחקרו בחשד להסתה](#), אתר סרוגים, 3.7.2014.

¹⁷ ארגון עדאלה הגיש ערר על ההחלטה לשחררו ממעצר בתנאים מגבילים. הערר: bit.ly/1AGBSGB.

¹⁸ יובל ברק, [דיווח: משורר נעצר בגלל שיר מחאה נגד המלחמה בעזה](#), הטלוויזיה החברתית, 10.8.2014;

¹⁹ לינור אללוף, [שמאל ירושלמי נעצר](#), וואלה, 19.8.2014.

²⁰ עדו בן פורת, [ערבי מיפן נחקר בחשד להסתה בפייסבוק](#), ערוץ 7, 21.8.2014.

²¹ מי (ת"א) 45877-07-14 [מדינת ישראל נ' אשרף סלומאן](#) (החלטה מיום 23.7.2014).

²² גילי כהן, [הצבא הגיש כתב אישום נגד פלסטיני שפרסם סטטוס על מח"ט גולני](#), הארץ, 4.9.2014.

²³ כך למשל במקרה של כתב האישום נגד מפעיל הדף "כנופיית אל יהוד". ראו: נדב נוימן, [מחיר לאלימות: כתב אישום נגד מקים עמוד "כנופיית אל-יהוד"](#), גלובס, 5.8.2014.

²³ מי (ת"א) 45877-07-14 [מדינת ישראל נ' אשרף סלומאן](#), ה"ש 20 לעיל.

במדינה, ולאיים בהליך משמעותי נגד עובדים שיפרו הנחיות אלה.²⁴ תופעות דומות התגלו בהתנהלותם של חלק מהמוסדות להשכלה גבוהה כלפי סטודנטים ואנשי סגל – נרחיב על כך להלן, בחלק העוסק בחופש הביטוי באקדמיה.

לא למותר לשוב ולהזכיר, כי חופש הביטוי הוא חיוני לקיומה של חברה דמוקרטית. מבחנו של חופש הביטוי אינו באמירות הזכות ממילא להסכמה רחבה, אלא באמירות הקשות והמקוממות, שקשה לשאתן; ומחויבותה של חברה לחופש הביטוי נבחנת דווקא בתנאים של עיתות מלחמה, חילוקי דעות קשים ושסעים חברתיים ולאומיים.

חופש הביטוי באקדמיה

המגמה של השתקת הביקורת והקולות שאינם בקונצנזוס בעת מבצע "צוק איתן" לא פסחה גם על המוסדות להשכלה גבוהה. במקום לעורר שיח ביקורתי ולקרוא לסובלנות בחרו כמה מראשי האוניברסיטאות לקחת חלק פעיל במשטור השיח ולהעניש סטודנטים בגין התבטאויות ברשת, שנתפסו בעיניהם או בעיני סטודנטים אחרים בקמפוס כלא ראויים. כך, למשל, הרחיקה מכללת הדסה באופן זמני סטודנטית ערבייה שהביעה בדף הפייסבוק שלה שמחה על פציעה של חיילי צה"ל. הסטודנטית גם הוסרה מתכנית המצטיינים, מלגה שקבלה נשללה ממנה רטרואקטיבית, והוגשה נגדה תלונה למשטרה.²⁵ עוד פורסם כי שני סטודנטים ערבים, באוניברסיטת אריאל ובטכניון, יועמדו לדין משמעותי בעקבות סטטוסים שהעלו לפייסבוק לאחר חטיפתם של שלושת הנערים.²⁶ אוניברסיטת בר אילן גינתה מרצה שהביע במייל ששלח לסטודנטים דאגה לקורבנות משני הצדדים,²⁷ ואישרה לסטודנטים להחליף קורס של מרצה "שמאלני" שהתבטא נגד המבצע בדף הפייסבוק האישי שלו.²⁸ מכללת תל-חי איימה לפטר מתרגל שפרסם בפייסבוק סטטוסים חריפים נגד הלחימה בעזה; לאחר שנערך לו שימוע הוחלט לא לפטר ולהסתפק בניזיפה.²⁹

חמור מכך, כמה מוסדות להשכלה גבוהה הזהירו סטודנטים מפני התבטאויות ברשת, באופן שיש בו כדי לאיים ולהרתיע. כך, מכללת תל-חי, אוניברסיטת בן-גוריון ואוניברסיטת תל אביב הודיעו כי במידת הצורך ינקטו צעדים נגד סטודנטים המתבטאים באורח "קיצוני" "פוגעני" או "לא

²⁴ ראו למשל: [מנכ"ל סלקום נגד התבטאויות פוליטיות קיצוניות של עובדים](#), חדר 404 – הבלוג של עידו קינן, 21.7.2014; [בזק מזהירה עובדים מפני התבטאויות בעייתיות ברשתות חברתיות בהקשר למבצע צוק איתן](#), חדר 404 – הבלוג של עידו קינן, 22.7.2014.

²⁵ مصطفى عاطف قبلاوي, رجاء، تم إبعادها عن دراستها وتلقت عشرات التهديدات بسبب "تعليق"، אתר אלחיאת, 23.7.2014; חיים ביאור והילה ויסברג, ["מוות לערבים", "13 חיילים הרוגים - שירבו אמן" - לפטר עובדים בגלל פייסבוק?](#), TheMarker, 30.7.2014.

²⁶ ירדן סקופ ואלי אשכנזי, [סטודנטים ערבים יועמדו לדין משמעותי בגלל סטטוסים על החטיפה](#), הארץ, 2.7.2014. בכתבה מובאת תגובת אוניברסיטת אריאל: "אוניברסיטת אריאל מביעה שאט נפש מההתבטאות ורואה אותה בחומרה רבה, ולפיכך מזומנת הסטודנטית לביורר בוועדת המשמעת, זאת על פי הנהלים הקבועים בתקנון האוניברסיטה".

²⁷ בהמשך הודיעה האוניברסיטה כי "לנוכח האיום המסתמן על חופש הביטוי בהקשרים שונים בתקופה האחרונה" לא יינקטו צעדים נגד המרצה. פניית האגודה לזכויות האזרח לדיקן הפקולטה למשפטים, 30.7.2014, ותגובת הדיקן, 31.7.2014: <http://www.acri.org.il/he/32392>.

²⁸ ירדן סקופ וחיים לוינסון, [בר-אילן אישרה ל-30 סטודנטים להחליף קורס של "מרצה שמאלני"](#), הארץ, 24.7.2014. בכתבה מובאת תגובת האוניברסיטה ולפיה סטודנט שביקש להחליף קורס בשל דעותיו של המרצה קיבל אישור במכוון שמדובר בקורס בחירה, וכי "לאוניברסיטה אין עניין בדעותיהם הפרטיות של המרצים כל עוד הן נותרות פרטיות. כשם שלמרצה מותר להחזיק בדעותיו הפרטיות, כך שמורה לתלמידים הזכות לבחור אצל מי ילמדו".

²⁹ חגי מטר, [מכללת תל חי מאיימת לפטר מתרגל בשל התבטאויות על צוק איתן](#), אתר שיחה מקומית, 14.9.2014; חגי מטר, [מכללת תל חי לא תפטר את המתרגל שהתבטא נגד צוק איתן](#), אתר שיחה מקומית, 16.9.2014. בכתבה מובאת תגובת המכללה ועל פיה "זכותו של כל אדם להביע את דעותיו באשר הן, אך חשוב שהדברים יאמרו בדרך נאותה, תרבותית ומכבדת".

הולם".³⁰ במקום להנחות את האוניברסיטאות שלא לפגוע בחופש הביטוי של סטודנטים ומרצים, קראה המועצה להשכלה גבוהה לסטודנטים לשמור על "איפוק וריסון" בהתבטאויותיהם.³¹ רבים מחברי הסגל באקדמיה יצאו נגד הגבלתו של חופש הביטוי והשתקת הקולות החורגים מהקונצנזוס.³²

מוסדות להשכלה גבוהה אינם נושאים באחריות כלשהי, משפטית או ציבורית, בשל התבטאויות של הלומדים בהם. אין זה מעניינם למשטר ביטויים ושיח הנעשים מחוץ להם, במרחב הפרטי של הסטודנטים ושל אנשי הסגל, בפרט כאשר לדברים הנאמרים אין כל נגיעה למוסד האקדמי ולחיי הקמפוס, וכשהם אינם מכוונים לפגיעה במוסד הלימוד ובפעילותו האקדמית.

גם בימי השגרה קיימות בכמה אוניברסיטאות **מגבלות קשות על חופש הביטוי של סטודנטים בנושאים מעוררי מחלוקת**. אוניברסיטת חיפה נוקטת מזה שנים מגוון של גזרות ותקנות המגבילות את חופש הביטוי והמחאה של קבוצות מיעוט באופן לא-מידתי וחריג ביחס למוסדות אחרים להשכלה גבוהה. מערך המגבלות הדכאני אינו חל על פעילות מסחרית ועל פעילות של אגודת הסטודנטים, הנשלטת כמעט לחלוטין על ידי תא סטודנטים אחד. כך, האוניברסיטה השעתה את פעילותו של תא הסטודנטים בל"ד, לאחר שקיים ללא אישור ביום השואה פגישה סגורה ושקטה עם מזכ"ל המפלגה. השנה גם חסם דיקן הסטודנטים בפעם השלישית את ניסיונם של סטודנטים ערבים לציין באוניברסיטה את יום הנכבה. במחאה על הסירוב לערוך כנס בנושא קיימו תאי הסטודנטים חד"ש ובני הכפר משמרת מחאה. בתגובה השעתה האוניברסיטה את פעילותם,³³ והרחיקה מהקמפוס את שני הסטודנטים העומדים בראש התאים. בעקבות פניות של ארגון עדאלה לבתי המשפט, הסכימה האוניברסיטה להחזיר את הסטודנטים ללימודים בתנאי שיתחייבו שלא לארגן או להשתתף בפעילויות פוליטיות בלתי מאושרות עד למועד התכנסות ועדת המשמעת בעניינם,³⁴ וקיצרה לבסוף את משך ההקפאה של פעילות התאים חד"ש ובני הכפר.³⁵ בבית המשפט העליון תלוי ועומד ערעור שהגישה במרץ 2014 האגודה לזכויות האזרח בעניין הסמכות שנטלה לעצמה אוניברסיטת חיפה, ועיגנה אותה בתקנון שלה, להשעות כליל את הפעילות הציבורית בקמפוס לתקופה בלתי-קצובה. עד לפנייתה של האגודה לבית המשפט

³⁰ הודעה בדף הפייסבוק של מכללת תל-חי, <http://on.fb.me/1xshPFz>, 28.7.2014; **מכללת תל חי מאיימת לפטר מתרגל בשל התבטאויות על צוק איתן**, ה"ש 29 לעיל; עידו קינן וג'וני זילבר, **אונ' בן גוריון: עוקבים אחרי חברי סגל וסטודנטים ברשת**, הארץ, 27.7.2014; ליאור דטל, **אקדמיה מגויסת // מסג'ים לחיילים בקריה האקדמית: ת"א נגד הקיצונים**, TheMarker, 27.7.14.

³¹ פניית האגודה לזכויות האזרח למועצה להשכלה גבוהה, 24.7.2014, תשובת המועצה, 29.7.2014 ותשובת האגודה, 30.7.2014: <http://www.acri.org.il/he/32272>. ראו גם: אור קשתי, **המל"ג לסטודנטים: "נהגו באיפוק" בהתבטאויות פוליטיות**, הארץ, 31.7.2014.

³² אור קשתי, **ארגוני הסגל האקדמי נגד מעקב אחרי התבטאויות סטודנטים ומרצים ברשת**, הארץ, 29.7.2014; **350 חברי סגל לראשי האוניברסיטאות: להוביל מחדש את המאבק לחברה פתוחה ופולורליסטית יותר**, הארץ – הבלוג של אור קשתי, 4.8.2014; ירדן סקופ, **מרצים באוניברסיטת ת"א: "מנסים להטיל עלינו אלם"**, הארץ, 26.8.2014.

³³ פניית האגודה לזכויות האזרח לנשיא האוניברסיטה, 14.5.2014, <http://www.acri.org.il/he/31463>; פניית עדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל (להלן: עדאלה) לנשיא האוניברסיטה, 14.5.2014, bit.ly/1AGY9UO; ירדן סקופ, **אוניברסיטת חיפה השעתה את פעילות תאי השמאל והתאים הערבים בקמפוס**, הארץ, 15.5.2014. בכתבה מובאת תגובת האוניברסיטה ועל פיה, בין השאר, "דיקן הסטודנטים ביקש מהסטודנטים מבעוד מועד [...] לא לקיים אירוע ללא אישור, ואף הזהיר אותם מספר פעמים שצעד כזה יגרום לנקיטת צעדים נגדם. למרות זאת, בחרו תאי הסטודנטים של בני הכפר וחד"ש לקיים פעילות ציבורית, בניגוד לתקנון וללא אישור [...] האוניברסיטה לא תשלם עם אנרכיה ולא תעבור לסדר היום על מקרים של הפרה בוטה של החלטותיה".

³⁴ ה"פ 14-05-29042 מסאלחה נ' אוניברסיטת חיפה. המרצת פתיחה: bit.ly/1C4Zo1H; פסק הדין המעגן את ההסכמה בין הצדדים: bit.ly/1riunxb; **בעקבות התערבות בימ"ש: הסטודנטים המושעים חוזרים ללימודים**, הודעה באתר עדאלה, 20.5.2014.

³⁵ **בעקבות ערעור עדאלה לעליון: אוניברסיטת חיפה חוזרת בה מהקפאת תאי הסטודנטים הערבים**, הודעה באתר עדאלה, 8.6.2014.

השתמשה האוניברסיטה בסמכות זו מדי שנה, ובפעם האחרונה בעת מבצע "עמוד ענן" בסוף 2012.³⁶

נושא המגבלות על חופש הביטוי באוניברסיטאות נדון השנה בוועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת. בוועדה עלו טענות של סטודנטים מימין ומשמאל גם כלפי האוניברסיטה העברית.³⁷ הוועדה הביעה תרעומת על כך שראשי האוניברסיטאות נעדרו מהדיון כדי להגיב לטענות, והודיעה כי תמשיך ותבחן את הנושא. בעקבות פניות רבות מצד סטודנטים והביקורת החריפה שנמתחה על התנהלותם של המוסדות האקדמיים, ערכה המועצה להשכלה גבוהה בחודש יוני דיון בנושא הפעילות הציבורית בקמפוסים. המועצה פרסמה את עמדתה ולפיה "מוסד מוכר להשכלה גבוהה לא ימנע או יגביל את זכותו של סטודנט לקיים פעילות ציבורית, לרבות להתארגן ולהפגין בכל נושא", למעט במצבים מוגדרים.³⁸ אולם מהתנהלותם של חלק מהמוסדות בקיץ האחרון נראה כי עדיין לא הוטמעה בהם התפיסה שחופש הביטוי אינו פריבילגיה כי אם זכות יסוד חוקתית, וכי למוסדות ההשכלה הגבוהה שמור תפקיד חיוני בהגנה על זכות זו.

³⁶ ע"א 1775/14 מינסקי נ' אוניברסיטת חיפה. לכתבי בית הדין: <http://www.acri.org.il/he/24583>; ³⁷ <http://www.acri.org.il/he/24583>; נציגי האוניברסיטאות נעדרו מהדיון בנושא חופש הביטוי בקמפוסים, הודעה באתר הכנסת, 28.5.2014;

<http://www.acri.org.il/he/31390>; פרוטוקול מס' 195 משיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט, אתר הכנסת, 28.5.2014. ראו גם ההתכתבות של האגודה לזכויות האזרח עם היועצת המשפטית של האוניברסיטה העברית,

³⁸ החלטת המועצה להשכלה גבוהה מספר 765/12 מיום 10.6.2014, bit.ly/1viWDER, בעמ' 5. ראו גם פניית האגודה לזכויות האזרח למועצה להשכלה גבוהה לקראת הדיון, 9.6.2014, bit.ly/1vz1Ya7.